

CZU :81-11

Interviu cu Stelian Dumistrăcel**Ala SAINENCO**

1. Stimate Domnule Profesor Stelian Dumistrăcel, activitatea și formarea Dumneavoastră este legată, în primul rând, de universitatea ieșeană. V-am ruga să ne spuneți cum ați făcut alegerea acestei universități și a domeniului filologiei?

Alegerea centrului universitar a fost simplă din mai multe motive: aveam doi veri drepți, mai în vârstă decât mine, studenți la Iași (este drept, la Politehnică!); în vacanțe citeam aceleași cărți, ne împărtășeam dorințele, visurile și... temerile! Așadar, Iașii îmi erau apropiați sentimental și geografic (de altfel, nici nu-mi puteam imagina călătoria lungi și costisitoare cu trenul). Eram sucevean, deci pentru mine însemna foarte mult aura culturală întreținută de școală: de la Iașii lui Creangă și Eminescu, la orașul lui Sadoveanu, cu lumea romanelor și povestirilor sale (parcă-l aud și acum, vorbindu-ne despre aceștia, pe Domnul Surmei, profesorul de limba română de la Școala Pedagogică din Șendriceni-Dorohoi, absolvită în 1954).

De ce filologia? În primele săptămâni ca student, nu-mi venea să cred că nu mai existau în orar cursuri de matematici (de orice fel!). Nu că nu aș fi făcut față (am absolvit cu diploma „de merit”), dar nu aveam nicio slăbiciune pentru calcule și abstracțiuni algebrice sau trigonometrice (mi-au plăcut, totuși, geometria plană și în spațiu). Motivul principal l-a reprezentat însă faptul că, începând din clasele primare, am citit foarte mult (cam tot ce îmi cădea în mână): de la povești, la „doxuri” („Aventurile submarinului DOX”) și romane de aventuri din colecția „15 lei”, la texte din vechile manuale de geografie de liceu (extrase din opere ale lui Simion Mehedinți și G. Vâlsan), apoi, multe cărți ale lui Sadoveanu și aproape toate romanele lui Cezar Petrescu, dar și ale lui Jules Verne, sau proze ale lui H.G. Wells! La Filologie, incredibil, această adevărată patimă devenise program profesional! În anii studiilor medii am citit aproape toate traducerile din literatura rusă (și sovietică!) apărute în acei ani la „Cartea Rusă” (cărțile „vechi” din fosta bibliotecă a Școlii fuseseră arse din dispoziția cenzurii!). Abia în timpul facultății am citit mult din marea literatură; în afara cărților având circulație „oficială”, împrumutam de la Biblioteca Centrală Universitară, pe buletine ante-semnate (în alb) de Profesorul Al. Dima, cărți de la „Fondul S” [= „secret”] pe care acest adevărat Magistru le folosea pentru cursurile de literatură universală și de teoria literaturii; i le aduceam la ore, însă mai întârziam cu restituirea... Nu mi-au fost străine nici lecturile de istorie, fiind

.....
 un cititor al lui Pârvan și Iorga, apoi al martirului G. Brătianu, iar, în ceea ce-i privește pe cei străini, am rămas admiratorul lui Fernand Braudel, cu deschiderea „Școlii Analelor” spre „istoria nonevenimentială”.

2. V-ați orientat inițial, așa cum se știe, spre dialectologie, „benefică, așa cum spuneți chiar Dumneavoastră, formativ pentru orice lingvist”. Itinerarul de după dialectologie este bine cunoscut. Cum motivați „transcenderea” spre alte domenii și care este liantul acestei treceri?

Sigur, revenind la întrebarea precedentă, *filologie* înseamnă și literatură, dar eu nu m-am simțit atras de literatura vremii, atât în ceea ce privește creația, cât și exegeza. Prin anii '60 „creația” însemna, în mare, „Lazăr de la Rusca” și alte „opere” de aceeași speță (care nu semănau cu ceea ce începuseși tu deja să înțelegi prin literatură). Iar pentru un tânăr cercetător de la un institut de profil al Academiei, istoria și critica literară însemnau, aproape în mod fatal (!), obligația specializării în literatura strict contemporană, oarecum organic suspectă, de vreme ce se confunda cu directivele politice... Iar *lingvistica* însemna mult mai mult și mult mai multe, mai întâi deoarece am fost un student foarte activ și la seminariile de limbă literară, de dialectologie sau de gramatică: după răspunsuri sau referate ale colegilor, profesorii îmi cereau în mod curent să intervin, critic, firește, iar eu, nu numai că mă pregăteam, dar nici nu mă sfiam! Au mai fost, apoi, cercurile științifice studențești.

În schimb, orientarea către *dialectologie* se datorează, de fapt, unor împrejurări de ordin strict organizatoric; nu am fost, așa nitam-nisam, un „iubitor” al graiurilor populare! Mai întâi, la absolvire, în pofida faptului că am fost șef de promoție, nu am putut fi reținut ca asistent la Facultate, ci am fost „repartizat în cercetare” (din cauza „dosarului de cadre”). Însă, așa cum am mai spus, la Institutul „Alexandru Philippide” de astăzi „m-a adus” Profesorul Gavril Istrate, pe atunci decan, cel care ne-a ținut cursurile de istoria limbii române literare și de dialectologie. Când a fost lansat proiectul național *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni*, s-a considerat că aș putea participa la elaborarea secțiunii privind Moldova și Bucovina. Practic, după o perioadă de instruire în echipa condusă inițial de profesorii Istrate și V. Arvinte, am devenit organizatorul lucrărilor pentru *NALR-Moldova și Bucovina* (eram și șef de sector) și, apoi, coordonatorul proiectului. La această echipă s-au adăugat colegii care au făcut anchetele de teren și au devenit redactorii-autori ai volumelor apărute până acum din acest atlas, patru de hărți și material necartografiat și trei de texte dialectale (dintre acești colaboratori, i-am avut ca studenți, în anii când am suplinit, la Facultate, cursul de dialectologie, cronologic, pe Adrian Turculeț,

.....
 Doina Hreapcă și Ion Horia Bîrleanu; cu ultimii doi am publicat, în 1997, un tratat de teorie și metodologie a domeniului, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*). Așadar, de aici „încadrarea” în dialectologie, una benefică formativ pentru orice lingvist, căci dialectologia înseamnă, mai întâi, contactul cu vorbitorul și cu vorbirea, iar, apoi, pentru cei interesați sau cu „înclinații”, orientarea spre socio- și psiholingvistică, manifestată, în ceea ce mă privește, și prin redactarea tezei de doctorat, publicată parțial în 1978, cu titlul *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, distinsă cu premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române. Cunoașterea, înțelegerea și prețuirea valențelor multiple ale vorbirii populare constituie liantul și pentru plasarea în problematica majoră a antropologiei culturale; de aici, studiul expresivității limbii vorbite (cu publicarea volumului intitulat, la a doua ediție, din 2001, *Pînă-n pînzele albe. Dicționar de expresii românești*). Aș mai aminti deschiderea spre pragmalingvistică: la cea de a doua ediție (2011) a volumului *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, am adăugat un „Supliment de analiză din perspectivă pragmatică” (tratând „Ideologizarea publică prin «noua limbă de lemn»” și „Eufemismul subversiv de legitimare”). Mă revendic, în sfârșit, ca dialectolog și în numeroase discuții din două volume publicate în 2006, *Limbaajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale și Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comunității fatice prin mass-media*. Iată de ce (poate chiar în mare măsură subiectiv) am făcut afirmația la care v-ați referit, în care cred cu toată seriozitatea. Iar rezultatele formației de dialectolog nu le pot raporta decât la complexitatea profesiei de lexicograf, implicând abilitatea în probleme de istoria limbii, de filologie, editarea textelor, fonetică, gramatică, semantică și stilistică (și mă refer la cunoașterea lucrurilor favorizată de activitatea proprie ca revizor, în ceea ce privește regionalismele, la trei volume din Dicționarul Academiei – 1987, 1990, 1992).

3. Suntem tentați să credem că aveți o relație specială cu Basarabia și cu Universitatea din Bălți. Când și în ce împrejurări s-a produs apropierea?

În 1990, au existat momente de-a dreptul înălțătoare; ni se părea, speram că ni se deschid porțile spre înfrățirea plenară și că putem lua parte la acest proces, chiar dacă drumul nu avea să treacă, numaidecât, pe imaginatetele „poduri de flori” ale însuflețirii momentului. Am ținut, mai întâi, între 1992 – 2000, ca profesor invitat, cursuri la Departamentul de limbă și literatură română pentru „studenți străini”, din Republica Moldova și din Ucraina, de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Am proiectat, chiar din 1990, având sprijinul regretatului acad. Silviu Berejan, de la Chișinău, o investigație

.....
etnolingvistică de recuperare a datelor memoriei colective, cu tema *Graiuri românești de la est de Carpați. Etno- și sociotexte*, de colaborare între dialectologi ieșeni și colegii de la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova (anchete în 30 de localități din România, Republica Moldova și Ucraina, ca bază de date pentru publicarea unor volume de etno- și sociotexte). Am participat la numeroase manifestări științifice de specialitate, desfășurate la Iași, Chișinău și Bălți; tot din anii aceia fac parte din colegiul de redacție al revistei „Limba română” (de la Chișinău), în care mi-au apărut mai multe articole, după cum am fost prezent și în alte periodice de profil din Republica Moldova („Revistă de lingvistică și știință literară”, „Semn”, „Contrafort”), am ținut un ciclu de lecții la Universitatea „Alec Russo” din Bălți, care mi-a făcut și marea cinste de a-mi acorda titlul de „Doctor Honoris Causa”.

De orașul Bălți și de Universitatea bălțeană m-a apropiat cel mai mult împrejurarea fericită că, în anul 1975, l-am cunoscut personal pe Magistrul Eugeniu Coșeriu, la Tübingen, după ce îi știam bine unele lucrări, în special *La geografia lingvistică* (utilizată în teza mea de doctorat, 1974), dar și articole de la începuturile cercetărilor sale în domeniu, publicate, ca student la Iași, în „Revista critică” și „Arhiva”. A urmat, apoi, aprofundarea cunoașterii omului și operei, chiar cu prilejul acordării, savantului, a titlului de „Doctor Honoris Causa” din partea Universității „Alexandru Ioan Cuza” (1992) și a Universității „Dunărea de Jos” din Galați (2001), a contactelor cu prilejul editării volumului *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* (Chișinău, 1994), ca și cu ocazia manifestărilor științifice aniversare sau omagiale organizate, în timp, la Iași sau la Bălți. Obținând, în 1975, o bursă DAAD, și cu recomandarea Profesorului Eugeniu Coșeriu, am avut șansa să-i audiez, la Tübingen, un număr de cursuri de romanistică (trata, atunci, istoria limbii portugheze) și de teoria limbii. Apoi, am avut privilegiul de a mă fi bucurat de încrederea sa și de a mă fi acceptat în preajmă-i în mod repetat, în special începând din 1990, la numeroase manifestări științifice, din străinătate (München, 1993, Barcelona, 1994), din România, de la Bălți și Chișinău, mi-a orientat proiectarea unor volume de editare a operei sale în limba română. În mai 2001 am fost printre participanții la un adevărat „turneu” științific pe traseul Bălți, Mihăileni, Chișinău, Galați, ultimul oraș, unde făceam cursuri la Litere, fiind și gazda ceremoniei de acordare, Magistrului, a titlului de „Doctor Honoris Causa” al universității din acest oraș. Îmi face plăcere să menționez, însă, și bunele relații, colegiale și prietenești, cu profesori de la „Alec Russo”: Gheorghe Popa, Ala Sainenco, Nicolae Leahu, Anatol Moraru, Lilia Trincă și alții, invitați la manifestări științifice de la Iași sau Galați, parteneri de confruntări și discuții într-ale științei

.....
 și ale vieții! Pentru relațiile noastre cu lingviștii din Republica Moldova a însemnat foarte mult faptul că Eugeniu Coșeriu a manifestat și a mărturisit, în repetate rânduri, multă dragoste și bunăvoință față de cei care l-au înconjurat; se poate spune că pe noi, lingviștii din România, ne-a ajutat să-i înțelegem mai bine și să-i apreciem pe colegii basarabeni și tuturor ne-a readus aminte, de la înălțimea cuprinderii, pătrunderii și spiritului universal ce au ilustrat o minte genială și o dăruire incomparabilă, că trebuie să ne prețuim originile, etnia și limba.

4. Cum apreciați ca filolog situația limbii române din Republica Moldova? Care sunt pronosticurile Dumneavoastră pentru situația ei?

Iată o întrebare căreia nu îi poți da un răspuns simplu. Din publicații apărute în Republica Moldova (nu numai de știință), poți constata că „limba exemplară” și-a formulat și câștigat statutul meritat ca normă și ca prestigiu cultural. Personal, pot face aceeași constatare și pe baza prestației lingvistice a studenților mei moldoveni sau a persoanelor cu care am relații ocazional. Dar, atenție, să nu pierdem din vedere faptul că nu există o mare și unică limbă română... pentru toți. Există, dacă ne referim la variația diastratică și diafazică, diferite niveluri de limbă, diferite „publicuri”, practicând ceea ce Magistrul Coșeriu a numit „limbi funcționale”. Apoi, româna literară nu se deprinde numai din carte; în planul culturii, contează nivelul și frecvența comunicării cu vorbitori nativi ai românei performanți lingvistic, prin relațiile bilaterale politice, economice și cultural-artistice. Pe alt plan, cel al comunicării curente, dintre vorbitorii de rând, contează ponderea contactelor lingvistice cu românii din dreapta Prutului, respectiv cu vorbitori ai limbilor populațiilor din stânga Nistrului.

Am observat însă că unii literați și filologi basarabeni mai tatonează un soi de amuzament lingvistic pitoresc, de orientare artistică: „așa grăim noi, ca Ion Creang-a nostru, ca cii di la baștină, di la Drochia!”, ceea ce uneori nu se potrivește. Chiar „rusificarea” este, în destule cazuri, doar o scuză inactuală și o perspectivă fantezistă, șansele limbii române exemplare în Republica Moldova depinzând de corecta poziționare teoretică și culturală a filologilor și scriitorilor moldoveni, dar și a învățământului de toate gradele din această țară.

Iată și un alt aspect, complementar, în legătură cu momentul istoric al limbii române din Moldova. Printre studenții și masteranzii basarabeni veniți la Iași, printre ei mulți deosebit de inteligenți și preocupați de ceea ce vor să devină (ca profesie și ca membri ai societății civile), se ivesc și originali, care se poartă încă de ar părea că trebuie tratați în mod special, ca „frați” în suferință.

.....
Deoarece, tot în tinerețe, eu m-am aflat în situația de a fi (chiar) printre străini, la stagiile de specializare sau documentare în Germania ori în Franța, știu că, într-o situație comparabilă și la vârsta respectivă, ai nevoie de înțelegere, dar că trebuie să încerci să te exprimi performant și că poți impune numai prin seriozitate și prin conduită, în general, prin felul cum îți asumi statutul. Și, deoarece, astfel, eu am făcut impresie bună, sunt sigur că le dau sfaturi bune!

Voi încheia, amintindu-l din nou pe Eugeniu Coșeriu, care ne-a îndemnat să vedem dincolo de opreliști conjuncturale și de presiuni; întăriți de puterea exemplului, să ne spunem cuvântul pentru a ne îndreptăm statutul. În pofida lipsurilor materiale, în pofida dezorientării caracteristice „pragurilor de epocă” ce ne confruntă cu ieșiri convulsive, ba chiar isteroide, nu numai în politică, ci și în domeniile a ceea ce ar trebui să fie reflectarea spiritualității, legăturile dintre noi ne-au dovedit că nu ne lipsește forța de a crede că putem contribui la triumful, normal, al adevărului și al dreptății, și în ceea ce privește istoria și limba dacoromânilor.